

૪૭૭૧

જે તમને પસંદ પડે તે તમારેજ માટે—

પ્રમાણિક.

પ્રસિદ્ધકાર—

પુરુષોત્તમ કાદાનજી ગાંધી.
લંબી અથવા લુનાગઢ.

Ahmedabad Anjoolaya P. Press.

સપ્તમ ૧૯૪૭. ઇ. સ. ૧૯૯૧.

મુદ્રક—માત્ર એક આનો.

વાંચવા લાયક વાતો.

પ્રથમ ભાગ.

“ In the world's broad field of battle,
In the bivouac of life,
Be not like dumb, driven cattle !
Be a hero in the strife ! ”

Henry Wordsworth Longfellow.

“ દુનિઆરૂપી વિશાળ રણક્ષેત્રમાં, જીંદગીરૂપી ઉઘાડી ઓવણીમાં મુંઝ
હાડી મૂકેલા પ્રાણી જેવો રહેતો નહીં, પણ સંઘામમાં પેહેલવાન નીવડજે.

હૈનરી વર્ડ્સવર્થ લૉંગફેલો.

પ્રમાણિક.

ઝેરીસ્ટાઇડીસ.

“ Honesty is the Best policy.” *Byron.*

“ પ્રમાણિકપણું એ હત્તમ નીતિ છે. ” આયરન.

એ નામિયો તે નૌતમ યુનાની અધિકારી હતો. એના પ્રમાણિકપણા-
નો પ્રસિદ્ધ પુરાવો મેરેથાનની પ્રખ્યાત લડાઈમાં મળ્યો હતો. એ યુદ્ધમાં
ઇરાનીઓ યુનાન દેશપર ચડી આવ્યા, પણ તેમાં તેઓનો પૂરેપૂરો પરા-
જય થયો, અને તેઓની તમામ માલમતા યુનાનીઓને હાથ મળી. એ વ-
ખતે યુનાની રાજ્યમાં સર્વથી અધિક શિખાસુ અમલદાર ઝેરીસ્ટાઇડીસ
હતો. સત્તુઓ પાસેથી મળી આવેલી સંપત્તિ તેમજ લડાઈમાં પડેલાઓના
મૂલ્યવાનોને સંભાળી રાખવાનું કામ તેને સોંપવામાં આવ્યું. દુશ્મનો પાસે-
થી યુનાની લીધેલું સોનું, રૂપું અને અવેશત પુષ્કળ હતું. તેની કેટલીયે ગ-
ણતરી કરી નહોતી. ઝેરીસ્ટાઇડીસ એ પોતાનું પ્રમાણિકપણું મહત્ત્વ મૂકે

તો એ આવસરે તે એકદમ ધનાઢય થઈ પડે તેમ હતું. તેના સ્વાધીનમાં આપેલી ગાલગિલ્કત તેને કાઈએ ગણી સોંપી પણ નહોતી. જર અવેરાત તેની પાસે છૂટું પડ્યું હતું. કેહેવન છે કે “ જર દેખીને મુનીવર ચળે,” પણ એરીસ્ટાઇડીસ તેથી બિલકુલ અગ્યો નહીં. હરામની પુંછ પામવાની તેણે હોંસ કીધો નહીં. જર અવેરાતમાંથી એણે રતિપૂર પણ રાખ્યું નહીં તેમજ બીજા કાઠને પણ તે લેવા દીધું નહીં. એનો પિત્રાઈ ભાઈ કેલી-આસ જે એક ભૂપતિ કરતાં પણ ભારે ભભકે ગણીને ફરતો હતો એને એક હરામી કેદીએ પોતાના રાજ્યનો શુભ રાખેલો ખજાનો બતાવી દીધો. એ કેદી તેને રાગ સમજ્યો હતો. તેને આશા હતી કે આ ખજાનો બતાવનારથી તે મારાખર મહા પ્રસન્ન થઈને કેદખાનામાંથી મને મુક્ત કરશે; પણ અફસોસ કે તેની એ આશા અફળ ગઈ; કારાગરમાંથી મુક્ત કરવાને બદલે તો કેલીઆસે તે બિચારાને મારી નંખાવ્યો. કેમકે તેને ધણીજ ધારની હતી કે એ કેદીને જે હું હયાત રાખીશ તો મને મજેલા આ ગુપ્ત ખજાનાની એરીસ્ટાઇડીસને બખર પડશે, અને જે એમ થશે તો એ કદી પણ મને પચવા દેશે નહીં.

મહા જ્ઞાની અને અદ્વલ અધિકારી મિન્ એરીસ્ટાઇડીસની ધમાન-દારીની સર્વોત્તમ સાબિતી એ છે કે તે મૃત્યુ પામ્યો ત્યારે તેની પાસેથી કશું ધન નીકળ્યું નહીં. એ કાળે તે એટલો તો કંગાળ ગાલમ પડ્યો કે તેની મરણક્રિયાને માટે પણ તેના ઘરમાંથી કાંઈ નાણું મળી આવ્યું નહીં, તેથી તેના મોતની ક્રિયાને ખર્ચ રાજ્યના ખજાનામાંથી કરવામાં આવ્યો, તેમજ તેના કુટુંબના પોષણ સાર સરકાર તરફથી એક સારી રકમનું સાલીઆણું બાંધી આપ્યું. એના કદામાં કદા શત્રુઓ પણ એના પ્રમાણિકપણની પૂર્ણ પ્રશંસા કરતા અને તેને માટે અપૂર્વ ગાન બતાવતા. એરીસ્ટાઇડીસ પેસે કંગાળ હતો, પણ મનથી માતખર હતો, તે આગરદાર હતો, અદ્વાઇમાં એકકો હતો, પ્રમાણિકપણમાં પૂરો હતો, અને રાજ્યભક્તિમાં નિપુણ હતો. વગર નાણે તે નામદાર થઈ ગયોછે તે કશાથી નહીં, પણ માત્ર તેનો અખંડ પ્રમાણિકપણથી. નાણું એ ‘ફૂતરાની ચાટ’ સમાન કહે-

લાયછે-તે આજે છે અને કાલે નથી. નાણાની લાલસામાં લપટાઇને પ્રમાણિકપણાનો ભોગ આપવો એ કામ લાયક ગનુષ્યનું નથી. અશાસ્ત્રત સુખો-પભોગને સારે અનંત કાળનું જગાડવું એ વાજગી નથી. અપ્રમાણિકપણે પૈસો પ્રાપ્ત થયો હોય તે દીર્ઘ કાળ પર્વત ટકતો નથી. “આખર ધૂળની ધૂળ.” પૈસા ભોગનારા ભોગવેછે અને અપ્રમાણિકપણું કરનારને મહા પાતકમાં પડવું પડેછે. અપ્રમાણિકપણું આવરીને ઉભી કરેલી હવેલી કરતાં, પ્રમાણિકપણાથી પ્રાપ્ત કરેલી ઝુંપડી હજાર દરજ્જે બધી સમજવી. પ્રમાણિકપણે ચાલો; કદાપિ આ લોકમાં નહીં, તો પરલોકમાં પણ તેનો યોગ બદલો મળ્યા વગર રહેશે નહીં. પ્રમાણિકપણે ચાલો, તો તમારું અંતઃકરણ આનંદિત રહેશે. પ્રમાણિકપણે ચાલો તો લોકો તમને આદરે અને ધન્યવાદ આપશે. પ્રમાણિકપણું પરમેશ્વરને પરમ પ્રિય છે. પ્રમાણિકપણાની પદવી સર્વોપરી છે.

સર વૉલ્ટર સ્કૉટ.

“ Better to die ten thousand thousand deaths, than wound my honour. ” Addison.

“મારા પ્રમાણિકપણાને ધાકો પહોંચે તેના કરતાં મરી જવું એ હજારો વખત પસંદ કરવા લાયક છે.”

અડિસન.

એ વિદ્વજ્જનના નામથી થોડાજ વાંચનાર અજ્ઞાનતા હશે. એ પુરુષ જોડેલો પોતાની વિદ્વતાથી તેટલોજ પોતાના પ્રમાણિકપણાથી પ્રસિદ્ધ છે. તેણે પોતાના દહેજુદારોનું ઋણ પતાવવાને ઘણોજ પ્રયત્ન કીધો હતો. જે પુસ્તકો પ્રકટ કરનારની સાથે તેને સંબંધ હતો તેણે દેવાળું કાઢ્યું, તેના છાંટા સર વૉલ્ટર સ્કૉટને પણ કડયા વિના રહ્યા નહીં. તે કરજદાર થઈ ગયો, ત્યારે તેના ઘણા માયાળુ મિત્રોએ માગણી કરી કે અમારી પાસેથી થોડુંક નાણું લેઈને તારું ઋણ પતાવી દે; પણ સર વૉલ્ટર સ્કૉટે એ માગણી સ્વીકારી નહીં. તેણે કહ્યું કે-“તમારી કૃપાને માટે હું ખરા અંતઃકરણથી તમારો આભાર માનું છું, પણ તમારી માગણી માન્ય રાખવાનું મારાથી બનશે નહીં. મારા દહેજુદારોની પાછા પાછા આપવાની મારી

અંતઃકરણથી હચ્છા છે, તેથી ધન્યકૃપાથી મારો આ જગણો હાથ મને એ જાણથી મુક્ત કરશે. મારા ઉદાર મિત્રો, તમે મારે માટે આટલી બધી કાળજી રાખો છો એ કૃપા હું જેવી તેવી માનતો નથી. તમારી મદદ મેળવવા કરતાં મારા હાથની મદદ મેળવવી એ હું વધારે પસંદ કરું છું. આત્મચળ ઉપર આધાર રાખતો એ ઉત્તમ છે. મારું હૃદય જે નિષ્પાપ હશે તો મારા હાથ મને બેશક સહાયમૂલક થવા વગર રહેશે નહીં જ.”

એક વેળા તેણે પોતાના એક પ્રિય મિત્રપર પવ લખ્યો તેમાં તેણે પ્રદર્શિત કર્યું હતું કે—“જો આપણે આ સૃષ્ટિમાં સઘળું બોધ બે-શીએ તો તેની કશી ફિકર નહીં, પણ આપણે ખુબ સંભાળ રાખવી કે આપણું પ્રમાણિકપણું કદી ખોવાય નહીં.”

જેવી એની વાણી હતી તેવીજ એની કરણી હતી. પોતાનું કરજ ભરવાને તેણે ભારે ને સતત શ્રમ કર્યો. અતિ શ્રમથી તેનું શરીર લથડ્યું તોપણ તે પોતાના અખંડ ઉદ્યોગમાં પાછો હડ્યો નહીં. “અથે સાધ્યામિ કિંવા દેહં પાતયામિ” એ કથન તેણે ઉત્તમ ગણ્યું. કાર્ત્તવ્ય પ્રકારે પોતાનું પ્રમાણિકપણું જળવાઈ રહે એવી એના અંતરમાં અધિક કાળજી હતી. તે વિશેષ વિપત્તિમાં હતો છતાં ઉદ્યોગમાં મંડ્યો રહ્યો. પોતાની કલમને તેણે સુરત થવા દીધી નહીં. પ્રજાને પરમ ઉપયોગી થઈ પડે તેવાં પુસ્તકો એક પછી એક તે લખ્યે ગયો. પોતાનાં લખાણનું જે નાણું ઉપજતું ગયું તે તેણે પોતાના લેણેદારોને બરવા માંડ્યું, અને પોતે જે બોલ્યો હતો તે સર્વેશ સત્ય કરાવી આપ્યું. તેણે એક વેળા લખ્યું હતું કે—“જ્યાં સુધી હું મારું કરજ પતાવત નહીં, અને મારા પ્રમાણિકપણાને જાળવત નહીં, ત્યાંસુધી હું નિરાંતે નિદ્રા પણ લેત નહીં.” પ્રમાણિક ગણ્યમાનું પણ જાળવવા પરમ કૃપાળુ પરમેશ્વર સહાય થવા વિના રહેતો નથી. ભાવના તેવી સિદ્ધિ થાયછે. પ્રમાણિક સર વૉલ્ટર સ્કૉટ કલમની અણીથી કરજમુક્ત થયો અને કીર્તિ પામ્યો. તેના પ્રમાણિકપણા અને પુરુષાર્થના આપણે પરમ ગુણાનુવાદ માઈશું.

મિસીસ થૉમ્સન.

“ જો મનુષ્ય પ્રમાણિક નથી, તે ડાહ્યું અને સહિસલામત નથી; એ મહાન સત્યની વાત જો માણસો વિચારે, તો સર્વ લોકને ખાનગી અને જહેર રીતે કહો પાર ન આવે એટલો બધો લાભ પ્રાપ્ત થાય.” સર વૉલ્ટર રેલે.

ઇ. સ. ૧૭૭૬ માં લિસ્થન શહેરમાં એ દરિદ્રી ડોશી ત્યાંના મહારાજને મળવા માટે તેના દરબારમાં ધણા દહાડા સુધી આવજા કરતી હતી, પણ ત્યાં એ પ્રમાણિક બાઈનો કશો પત્તા લાગતો નહોતો. મદમાં મસ્ત બનેલા સિપાઈઓ તેને ત્યાંથી ધિક્કારી કાઢતા હતા, તથાપિ તે ડોશીએ નિરાશ થઈને પોતાનો વિચાર પડતો મૂક્યો નહોતો. પછી એક વેળા મહારાજ બહાર ફરવા નીકળ્યા હતા, એ તકનો લાભ લેઈને તે બાઈ તેને માર્ગમાં મળી, અને તેની પાસે કરગરવા લાગી કે—“મહારાજ, મુજ ગરીબ માણસપર મેહેર કરીને મારી વિનંતિ સાંભળો. આપ સાહેબને ખબર હોવી જોઈએ કે સને ૧૬૭૫ માં આ સ્થળે ધરતીકંપ થયો હતો. એ વખતે નાની મોટી અનેક ઇમારતો પડી ગઈ હતી. તે માંહેલી એક હવેલીમાંથી ધનનો એક ચરૂ મને હમણાં હાથ લાગ્યો છે. પૈસેટકે હું કંગાળ છું, વળી મારે ચાર છોકરાં છે, તેથી ગુજરાન ચલાવવામાં મને મહામહા મુશીબત વેઠવી પડે છે. અનાયાસે મને મળી આવેલી મિલકત જો હું મારા ઉપયોગમાં લઉં તો એ વિષે ઇશ્વર સિવાય બીજો કોઈ જાણતો નથી; પણ પારકો પૈસો પોતાનો ગણી વાપરવો એ કામ મને પસંદ નથી. પારકું ધન પથ્થર પ્રમાણે ગણી તેથી દૂર રહેવું એ નીતિશાસ્ત્રનો નિયમ છે. પારકું દ્રવ્ય અનીતિથી વાપરવું તેના કરતાં બીજા માગીને પણ પોતાનું પેટ ભરવું એ હું વધારે સારું માનું છું, અને સુકૃત્ય એજ સંપત્તિ એમ હું સમજું છું, તેથી આપ મહારાજ સાહેબ પાસે હું માગણી કરું છું કે આ દ્રવ્યના ખર્ચ માલિકની ખોળ કરાવીને તે તેને સોંપવું. તેનું ખોવા એકું ધન તેને બ્યારે પાછું પ્રાપ્ત થશે ત્યારે તેને કવો પરમાર્થ થશે ? હું અંતઃકરણથી ઈચ્છું છું કે તેના માલિક જલદી મળી આવે.” તે ડોશીનાં

આવાં પ્રિયકર વચન સાંભળીને રાજ સાનંદાશ્ચર્ય પામ્યો. પછી તેણે તેણીની સાથે જઇને એ ચર પોતાની નજરે નિહાળ્યો. રંક માણસમાં પ્રમાણિકપણું હોતું નથી એમ કહેવું વાજળી નથી. સધળા પૈસાદાર પ્રમાણિક નથી, તેમજ સધળા ગરીબ અપ્રમાણિક નથી. આ ડોશીના પ્રમાણિકપણાથી મહાનંદ પામીને તે મોટા મનના મહારાજાએ તેને એક ગામ બક્ષિસ કર્યું. પછી પેલા ધનનો ધણી શોધીકાઢવા સારું ઢંઢેરો પીટાવ્યો, પણ તેનો કોઇ ખરો માલિક મળી આવ્યો નહીં; તેથી રાજાએ તે ધનનો ચર પણ તે પ્રમાણિક ડોશીને આપી દીધો ! પોતાના પ્રમાણિકપણાથી એ ડોશીને જેવડો લાભ મળ્યો; વળી તેણીનું પ્રમાણિકપણું પ્રકાશિત થયું, તેમજ તેણીનું એ ઉત્તમ કાર્ય અન્ય મનુષ્યોને અનુકરણીય થઇ પડ્યું.

ગરીબ પણ પ્રમાણિક.

“પ્રમાણિકપણામાંજ મનુષ્યનો વિજય રહેલોછ. ” લૉર્ડ ચેમ્બરલીન.
 મીસ્ત્રાન શહેરના એક ગરીબ માણસને એક વળા પાંચસેં રૂપિયા ભરેલી એક થેલી જડી. તે વખતે તેની પાસે બીજી કોઇ હાજર નહોતું. એ રૂપિયા પોતાના ઉપયોગમાં લેવા એવો તેને વિચાર પણ આવ્યો નહીં. પછી તે થેલી જેની હોય તેને પાછી સોંપવા માટે તેણે સત્વર પોતાના ગામમાં સાદ પડાવ્યો. તે સાંભળીને એ થેલીનો માલિક તેની પાસે દોડી આવ્યો, અને તે પોતાની છે એમ તેણે તે ગરીબ માણસની ખાતરી કરી આપી, તેથી તે થેલી તેને મળી. પછી તે થેલીના માલિકે એ પ્રમાણિક માણસનો ઉપકાર માનીને તેને પચાસ રૂપિયા ઈનામ તરીકે આપવા માંડ્યા, પણ તેણે તે લેવાની ચોખ્ખી ના પાડી. ત્યારે તે ગૃહસ્થે આગ્રહ કરીને તેને દસ રૂપિયા આપવા માંડ્યા તે પણ તેણે કબૂલ ન રાખ્યા, અને તે બોલ્યો કે—“એમાં વળી ઇનામ શાનું જોઇએ ? મેં એ થેલી કાંઈ મારા ધરની તો નથી આપી ? થેલી તમારી હતી અને તમને પાછી આપી તેમાં મેં જરાએ નવાઈ કીધી નથી. મેં મારો માત્ર ધર્મ બતાવ્યોછે. ઈનામ લેવાનો મને અરૂપ પણ અધિકાર નથી.” તે ગૃહસ્થે પછી પાંચ રૂપિયા

આપના માંડ્યા પરંતુ તે પણ તેણે અંગીકાર ન કર્યા, તેથી તે ગૃહસ્થે ઠંટાળીને તે કાચળા તેની પાસે પડતી મૂકી, અને તે બેઠો કે જ્યારે મારી એક પણ વિનંતિ તમે માન્ય રાખવાની ના પાડો છો ત્યારે હું કહું છું કે એ કાચળાજ મારી નથી! હવે તે આખી કાચળા તમારી પાસે રાખો. મારે એનો ખપ નથી. પછી આસપાસ ઉભેલા ગાણુસોએ તે પ્રમાણિક ગાણુસને ધણોજ આગ્રહ કર્યો ત્યારે તેણે આખરે સાડાખાર રૂપિઆ રીકાર્યા: પણ પછી સઘળાની ધણીજ અભયળી વચ્ચે તેણે તે આખી રકમ તરતજ ગરીબ લોકોમાં વહેંચી આપી. આ પ્રમાણિક ગાણુસના પ્રમાણિકપણા તેમજ તેના મોટા મનનાં આપણે એકમતે વખાણ કરીશું. ઇનામ તરીકે રૂપિઆ ગણતા તે ગ્રહણ કરવામાં અપ્રમાણિકપણું નહોતું; પણ તે ઉપકાર સાથે નાકચૂસ રાખવામાં તેનું ધણુંજ મોટું મન સાબિત થયું છે, એથી આપણા આનંદમાં અભિરુદ્ધિ થાય છે. ઇનામ નહીં અંગીકાર કરવામાં આપણે તેને હપકો આપી શકીશું નહીં, પણ ઉલટી તેની બેવડી તારીફ કરીશું. એનું કયન કોઈપણ રીતે ગેરવાજખી નહોતું. દુનિઆમાં આવા પણ પ્રમાણિક માણસો વખતોવખત દૃષ્ટિગમ્ય થાય છે. એણે પોતાના પ્રમાણિકપણા તેમજ મોટા મનથી ખચીત આપણને બેવડી ખુશી ઉપજાવી છે. ધન્ય છે એના પ્રમાણિકપણાને! બલિહારી છે એના મોટા મનને! અને સાચાશ છે એના સદ્વર્તનને!

હરવાડનો છોકરો—મહુમૂદઅલી બે.

“Honesty is the strongest shield.” *Aspinall.*

“પ્રમાણિકપણું એ સૌથી મજબૂત ઢાલ છે.” *એસ્પીનલ્લી.*

હરાની બાદશાહ શાહ અગાસ એક વાર શિકારે ગયો હતો, ત્યાં તે પોતાના માણસોથી છૂટા પડી ગયો. વગડામાં વાંસળી વગાડતો બરવાડનો એક છોકરો તેને મળ્યો. તેની સાથે વાતચીત કરતાં તે ધણે અતુર માલમ પડ્યો, અને ઘેટાંની સરદારી કરતાં માણસની સરદારી સારૂ તે વધારે ક્ષાયક હતો. શાહ તેને પોતાના હરબારમાં તેડી ગયો. રા-

જકાજમાં કુશળ કરવા માટે તેને પ્રવીણ પુરૂષો પાસે રાખી શિક્ષણ અપાવ્યું. એનામાં રવાનાગ્રિક શક્તિ સારી હતી, તેથી તેણે થોડા વખતમાં ઘણું જ્ઞાન મેળવ્યું. બાદશાહે તેનું 'મહમૂદઅલી બે' નામ પાડ્યું, અને તેને નાજરનો ઓહદો આપ્યો. એ કામ તેણે પ્રમાણિકપણે અને દીર્ઘ-દૃષ્ટિથી ચલાવ્યું, તે જોઈને શાહને બહુ સંતોષ થયો. એના વખતમાં લાંચ રૂસવતનું બહુ જોર હતું, પણ મહમૂદઅલી બેને એ વિષે અંતઃકરણીય તિરસ્કાર હતો. પૈસાને માટે એણે પોતાનું પ્રમાણિકપણું વટલાવ્યું નહીં. રાજ દરગાહમાં પ્રમાણિકપણથી જોમ કર્તિ વધેછે, તેમ ધર્મી વાર દુસ્તરનો પણ વધ્યા વગર રહેતા નથી. મહમૂદઅલી બેની અદેખાઈ કરનારા શત્રુઓની પ્રતિદિન વૃદ્ધિ થતી ગઈ. રાજ્યદારી પુરૂષોમાં જ્યાં અપ્રમાણિકપણનો અમલ છૂટથી ચાલતો હોય, ત્યાં પ્રમાણિક અધિકારી આંખના કણ્ઠાની પેઠે ખટકેછે. આ સાચી ધાનતના નિમકહલાલ નાજરને ખરાબ કરવામાં તેઓએ જેટલાં બની શક્યાં તેટલાં કાવતરાં કર્યાં, પણ તે સર્વે ફેલ્યા ગયાં. નાજરપર શાહની પ્રીતિ ઘટવાને બદલે ઉલટી વધી.

પણ પછી શાહ અગાસ મરણ પામ્યો. તેની ગાદીએ શાહ શેરી બેઠો. રાજ્યદારી કુભાંડનો મર્મ સમજવામાં તે કાચો હતો, અને તેને જોમ દારીએ તેમ તે દોરાય એવો હતો. એ તકનો લાભ ખટપટીઆઓ લીધા વિના રહ્યા નહીં. “નાજર બહુજ અપ્રમાણિક છે, ખજાનામાંથી એણે ઘણો પૈસો જડાવ્યોછે, હિસાબ ખોટો માંડેલોછે, અને નિમકહ-રામીની નાણું મેળખીને બમકાદાર હવેલીઓ બાંધીછે,” એવો તેનાગર આરોપ મૂક્યો, અને તેનું દક્ષતર તપાસવા માટે શાહના કાન બંબેર્યા. શાહને આ બધાં તહોમત સત્ય લાગ્યાં તેથી તેણે નાજરને બોલાવીને હુકમ કર્યો કે “તમારો આજસુધીનો હિસાબ તપાસવોછે, માટે એક પ-ખવાડીઆની અંદર તમારા ચોપડા બરાબર તૈયાર રાખજો.” એ સાંભળીને નાજરે તત્કાળ વિનયપૂર્વક વિનંતિ કરી કે—“અનુદાતા, મારા ચોપડા અબધડી તપાસવા હોય તોપણ તૈયાર છે. મારો હિસાબ રોજ ને રોજ હું લખુંછું. ચડવા દેતો નથી. આપ નામદારને જ્યારે અવકાશ હોય ત્યારે

જેલાશક પધારશે. આપનો તાળેદાર સદા તૈયાર છે.” આ સાંભળીને શાહ સત્વર તૈયાર થયો. નાજરનું દફતર જોઈ રાજકોશ તેણે તપાસ્યો એટલે તેની ખાતરી થઈ કે એમાં લેશમાત્ર પણ ભૂલ નથી. હિસાબ અને ખજાનો ખરાબર છે.

શાહ પછી નાજરને ઘેર ગયો. ત્યાં તેના ઘરના તમામ ભાગ તપાસવા માંડ્યા. ઘર ઘણું રમણીય હતું. સાદા પણ સ્વચ્છ સરસામાનથી તે રાજગહાલય સરખું દેદીપ્યમાન લાગતું હતું, તે જોઈને શાહ બહુ હર્ષ પામ્યો. આખું મકાન બારિકીથી તપાસતાં આખરે એક ઓરડા તરફ શાહની નજર આકર્ષાઈ. એ ઓરડાનાં કમાડને ઉપરાઉપરી ત્રણ તાળાં અડાવ્યાં હતાં, તેથી શાહે નવાઈ પામીને પૂછ્યું કે “આ ઓરડામાં એવું તે શું ભરેલું છે કે તેને એકાં બદલે ત્રણ તાળાં વાસ્ત્યાં છે?” ત્યારે નાજરે નમ્રતાપૂર્વક જવાબ આપ્યો કે “ગરીબપરવર, એમાંજ મારી સઘળી માલમતા ભરેલી છે. અત્યારસુધી આપ સાહેબે જે નિદાણ્યું તે બધી મિલકત નામદાર સરકારની છે, પણ આ ઓરડામાં સાચવી રાખેલું છે તે માફ પોતાનું છે.” શાહે તે જોવાની ઇચ્છા બતાવ્યાથી તે દ્વાર ઉઘાડવામાં આવ્યું. એ ઓરડામાં તેની ગેડી, ઝોળી, બકરાના ચામડાની મસક, પાંસળી અને બરવાડી પોશાક ખૂબ જતનથી જાળવી રાખેલાં હતાં.

આ સઘળું જોઈને શાહ મોટા વિચારમાં પડ્યો, એટલે નાજરે પોતાનું જીવાંત દુકામાં પણ રપટ સમજાય તેમ કહી બતાવ્યું. પોતાની કંગાળ સ્થિતિમાંથી શાહ અપાસે તેને ઉત્તમ અધિકારપર ચડાવ્યો હતો તે માટે તેનો અતિશે ઉપકાર માન્યો; પછી તેણે શાહ શેરીને અરજ કરી કે “આપ અજ્ઞાતાને હવે જે મારી નોકરીની અગત્ય ન હોય તે કૃપા કરી મને રજા આપો, એટલે હું મારો અસલ ધંધો કરું.” આ સઘળું જોઈ સાંભળીને શાહની નજરમાં તેનું પરિપૂર્ણ પ્રમાણિકપણું સાબિત થયું. તે સમયે તે નાજરપર એટલા તો ખુશી થયો કે તેણે પોતાનો પાદશાહી પોશાક ઉતારીને નાજરને બક્ષિસ કર્યો. એ વખતે એ રાજ્યામાં એવો રીવાજ હતો કે પ્રજાજનપર પાદશાહ જ્યારે ઘણાજ ખુશી થાય, ત્યારે દરબાર ભરીને

તેને પોતાનો પાદશાહી પોશાક પહેરાવે. પ્રમાણિકપણાની પૂર્ણ કુતોહલ થઇ. સત્ય હતું તે આગળ તરી આવ્યું. નાજરનું નિષ્કલંકપણું નજરે પડ્યું. ખટપટીઆઓને આસડાં મળ્યાં. જેઓએ ખાડો ખોદ્યા હતો તેમાં તેઓ પોતે પડ્યા. નાજરની સર્વત્ર વાહવાહ થઇ. તેની જુની નોકરી કાયમ રહી, એટલુંજ નહીં પણ શાહની તેણે સર્વોત્તમ પ્રીતિ સપાદન કરી, અને અચળ કીર્તિ મેળવી. “ સત્યમેવ જયતે. ” કર્તાશ્વર દલપતરાગણએ પણ કહ્યું છે કે—

“ સત્ય ન સંતાડ્યું રહે, ખરો જુઓ એ ખેલ;
આવે જેગ ઉપર તરી, જળ તળિઓથી તેલ. ”

લંડનનો એક વ્યાપારી—વિલિયમ મેકેન્ઝી.

“જે માણસ કહ્યું કે દુનિયામા કોઈ પ્રમાણિક નથી તે માણસને નિરાશક હૃદયો સમજવો.” ખીશપ બર્કલી.

આ પુરૂષ પોતાના પ્રમાણિકપણા ને મોટા મનને માટે પોતાનું નામ અગર કરી ગયોછે. થોડાં વર્ષ ઉપર લંડનમાં એ વ્યાપારી વસતો હતો. એકવાર તેનો એક મિત્ર તેને મળવા આવ્યો. વાતમાં વાત નીકળતાં યુરોપખંડના એક દેશમાં એક Lottery લોટરી, (ચુરતી) નીકળી છે એવી તે મળવા આવનાર મિત્રે ખબર આપી, અને તેની સાથે પોતાને સાર એક ટિકટ ખરીદ કરવાની તેણે ઈચ્છા જતાવી. પછી તે મિત્ર ત્યાંથી વિદાય થયા પછી તે વ્યાપારીએ એ મિત્રની ઇચ્છાનુસાર તેને માટે ‘લોટરી’ની એક ટિકટ ખરીદી, અને તે સાથે પોતાને સાર પણ એક ટિકટ તેણે લીધી. પોતાના મિત્રની અને પોતાની ટિકટની અદલાબદલી ન થવા માટે તેણે તે મિત્રની ‘ટિકટ’પર રગતું ટપકું મૂક્યું. પ્રસંગ મળતાં, એ મિત્ર માટે લીધેલી ટિકટ તે તેના તર્ફ મોકલી આપવાનો હતો, પણ ઘણાં અગત્યનાં કામના દબાણથી તે વ્યાપારી ટિકટ મોકલવાનું તદ્દન વિસરીજ ગયો. એવી વિસારે પડેલી વાત પ્રસંગ વિના ઘણીવાર લાંબી મુદત સુધી પાછી યાદ આવતી નથી. તે વ્યાપારીએ પોતાના મિત્રને ખબર પણ નહોતી આપી કે ત-

મારે માટે મેં એક ટિકટ ખરીદ કરી છે, તેથી તે યાદ પણ ક્યાંથી આવે ? કબાટના એક ખૂણામાં ટિકટ ટિકટને ઠેકાણે રહી. અંતે એ લૉટરીનાં ધનામ જહાર પડ્યાં. તેનાં પત્રકો પ્રજામાં ફૂટથી વહેંચાવા લાગ્યાં. અનાયાસે તેમાંનું એક પત્રક તે વ્યાપારીની નજરે પડ્યું. તે તાત્કાલે એ લૉટરીની એ ટિકટો પોતે ખરીદ કરી છે એવી તેને સ્મૃતિ આવી. પોતાના ધરમાં આગતેમ તપાસીને તે ટિકટો તેણે શોધી કાઢી. તેના નંબરે ધનામ-પત્રક સાથે મેળવી જોતાં તેને માલમ પડ્યું કે પોતાના મિત્રની ટિકટપર ૨૦૦૦૦૦ એ લાખ રૂપિયા આવેલા છે. એ જોઈને તે આનંદાનંદ પામ્યો, અને પોતાના પ્રાણપ્રિય મિત્રને આ શુભ સમાચાર મોકલાવવાને તે તૈયાર તૈયાર થયો. એ વ્યાપારી જો કદાપિ લુચ્ચાર્ઠ કરવા માગત તો તેમ ધણીજ સંહુલાઈથી જતી શકે તેમ હતું; કેમકે તેનો મિત્ર એ વિષે તદ્દન અજાણ હતો. ‘લૉટરી’ના વહીવટદારોને તેણે ટિકટ ખરીદનારનાં નામ પણ આપ્યાં નહોતાં, તેથી ત્યાંથી પણ પોતાના મિત્રને કશો પત્તો મળે તેમ નહોતું. અંતર્યામી દાશ્વર સિવાય બીજું કોઈ આ વાત જાણતું નહોતું, પણ પવિત્ર ધાનતના મનુષ્યને જાણવા, ન જાણવાની દરકાર નથી. તે પોતે જાણતો હોય એટલે તે પ્રમાણે આખું જગત જાણે છે એમ તે સમજીને વર્તે છે. પ્રમાણિક માણસો દોષિત લોભ લાલચને પોતાના પર કદી કાયદા દેતા નથી. એવા પાક ધાનતના—પ્રમાણિક મનુષ્યોને પરમ ધન્યવાદ થયે છે. પ્રમાણિકપણનો સદ્ગુણ સર્વોપરી છે. એની કિંમત અમૂલ્ય છે. પ્રમાણિકપણથી દુનિયા ચાલે છે. પ્રમાણિકપણ એ સંસાર વ્યવહારનું જીવન છે. કેહેવાત છે કે “વિશ્વાસે વહાણ ચાલે છે.” પ્રમાણિકપણથી લાખો રૂપિયાની હુડીઓ સામો ધણી રીકારી આવે છે. પ્રમાણિકપણ નાશ પામે તો અલપકાળમાં આ અવગિનો પણ અંત આવે.

પેલા વ્યાપારીએ પોતાના મિત્રને તેડાવી, એ વાત નિહિત કરી તેની ટિકટ તેને સોંપી, ત્યારે તે મિત્ર કેટલો સાનંદાશ્રય પામ્યો હશે તે અહીં કહી બતાવવાની અગત્ય નથી. તેણે પોતાના વ્યાપારી મિત્રનો અતિશ-

ય ઉપકાર માન્યો. પોતાને પ્રાપ્ત થયેલા બે લાખ રૂપિયામાંથી થોડા ભાગ તેણે તેને આમરૂ સાથે આપવા માંડ્યો, પણ તે વ્યાપારીએ કહ્યું કે—એમાંથી એક પાંચ સરખી પણ લેવાનો મને હક નથી. બાળ્યદેવી તમારા પર પ્રસન્ન થઈ અને તમને બે લાખ રૂપિયા ગળ્યા એ જાણીને મને જોડેલો હર્ષ થયો છે તેનો એક દશાશ પણ તમારી બક્ષિસથી થવાનો નથી. આ વ્યાપારીનાં આપણે જોડેલાં વખાણ કરીએ તેટલા ઓછાં. એણે પોતાની જીંદગી સફળ કરી. મને તેટલી રકમ મળવાની લાલચથી પ્રમાણિક મનુષ્યો પોતાનું પ્રમાણિકપણું વેચતા નથી એ આવા દટાતર્યા સાબિત થાય છે. પ્રમાણિકપણની પ્રશંસા કરવી એ સેહેલી વાત છે, પણ અનુચિત મહાનુભાવને પોતાની ઉપર ફાવવા નહીં દેવી એ મહા મુશ્કેલ છે; અને મહા મુશ્કેલ છે એટલા માટેજ એવા પ્રમાણિક મનુષ્યો પંકાયે છે.

એક ચીનાઈ વ્યાપારી.

“પ્રમાણિકપણું એજ વ્યવહારની જીવનશક્તિ.” જૉન સ્ટૉલંગ.

પેકીનમાં વસતો હતો. તેની શાખ સારી હતી. એક વાર પરગામનો એક વ્યાપારી કે જેના પાસે બે હજાર રૂપિયાની કિંમતનું રૂપું હતું, તે એની પાસે આવ્યો. એ રૂપું કાંઈ કારણસર તેણે પેલા પેકીનના વ્યાપારીને સોંપ્યું. પછી તે પોતાના વતન બહુ વિદાય થયો. પોતાને ઘેર પહોંચ્યો કે તરતજ તેને કાંઈ ભયંકર વ્યાધિ થયો, અને તેથી થોડા દિવસમાં તેણે દેહત્યાગ કર્યો. પેકીનના વ્યાપારીએ કેટલીક મૂદત સુધી તેની રાહ જોઈ પણ તે પાછો આવ્યો નહીં, ત્યારે તેણે તેની તપાસ કરવાને પોતાના નોકરોને આસપાસના ગામમાં મોકલ્યા. એક નોકરે તેના ઘરનો ખતો મેળવ્યો. તપાસ કરતાં ગાલમ પડ્યું કે તે વ્યાપારી મરણ પામ્યો છે, અને તેની વિધવા અને પંદર વર્ષની વયનો એક પુત્ર હયાત છે. તેથી એ પેકીનના વ્યાપારીએ પત્ર લખીને તે છોકરાને પોતાને ઘેર તેડાવ્યો, તેનો ચોખ્ખો સત્કાર કર્યો, અને તેની પાસે પેલા રૂપાના લઠ્ઠા મૂક્યા. આ બનાવથી થયું આશ્ચર્ય પામીને તે પૂછવા જતો હતો એટલામાં પેલા વ્યાપારીએ ધ-

ટિન ખુલાસો કર્યો. પછી પેટ્રીનાના એ વ્યાપારીના પ્રમાણિકપણાની ઠાગઠામ પ્રશંસા થવા લાગી. તેનું આવું સદાચરણ જોઈને તેના પુત્રે પણ સદ્ગુણી થયા; નેમાંથી એક જણુ તેા ચીનનું પ્રધાનપદ પામ્યો, અને તેણે તે કાર્યભાર પાળીજ બુદ્ધિયાનુર્યથી વહી રાખ પ્રજાની પૂર્ણ પ્રીતિ સંગાદન કરી હાથમાં પાણુ તેના કુટુંબીઓ એ દેશમાં મોટા ઓહદા ભોગવેછે. પ્રમાણિકપણાનો બદલો એક નહીં તેા ખીજી રીતે મળ્યા વગર રહેતો નથી, તેમજ સદાચરણી મનુષ્યની પ્રજા પણ સદાચરણી થાયછે એ પણ આ વાત ઉપરથી સમજાયછે.

હેરીસન રિમથની પેઢી.

“ I would rather be honest than merely be considered so.”

Kennedy.

“ માત્ર પ્રમાણિક ગણાવા કરતાં ખરેખર પ્રમાણિક થવું હું વધારે પસંદ કરેછું. ” કેનેડી.

પ્રમાણિક અને આખરદાર વેપારીઓ કેવા હોયછે તેનું એક સુદૃષ્ટાંત સિંગાપુરથી મળ્યુંછે. ઇ. સ. ૧૮૭૨ માં દેવયોગે ત્યાંની હેરીસન રિમથની પેઢી નાદાર હાલતમાં આવી પડી હતી, તેથી તેના માગનારાઓ સાથે માંડવાળ કરીને તે પેઢીના માલિક સેકડે ૭૭ ટકા પ્રમાણુ પોતાનું કરજ ચૂકાવી આપ્યું હતું. ત્યારપછી સત્તર વર્ષે એટલે ઇ. સ. ૧૭૮૯ માં એજ પેઢીના હમણાના માલિક મિ. ડબલ્યુ બકનાન રિમથે બાકી રહેલા ૨૩ ટકા જોટલું કરજ, તે ઉપર દશ ટકાના બ્યાજ સાથે પોતાની પેઢીના જુના માગનારાઓને વગર ગાગ્યે ચૂકાવી આપ્યુંછે, એ જાણીને તેના પ્રમાણિકપણા વિષે આપણા અંતરમાં હંચો વિચાર ઉત્પન્ન થયા વિના રહેતો નથી. ફેટલાક લુચ્યા પેઢીવાળાઓ પોતાની પાસે પૂરતા પૈસા છતાં પોતાના માગનારાઓને રકાવેછે તેઓએ આ સાંભળીને ખચીત શરમાવું ધટેછે. કાખોર વેપારીઓ અનેક પ્રકારથી લોકોને છેતરેછે પણ તે પ્રકાશમાં આવ્યા પછી તેમનો કોઇ બરોસો કરતું નથી. અપ્રમાણિકપણાથી પૈસા મેળવ્યા હોય તે “ ત્યાર દહાડાનું આંદરકું.”

પ્રજ્ઞની આગાહી વધવા માટે ધીરધારની જાહેરાત કર છે, અને ધીર-ધારની જરૂર માટે પ્રમાણિકપણના અતિશય આવશ્યકતા છે એ વાતની આપણાથી ના પાડી શકાય તેમ નથી. પ્રમાણિકપણું ન હોય તો રાજ્ય કે વ્યાપાર રોજગાર વગેરે કરું પણ આલી શકે નહીં. પ્રમાણિકપણું જાંઘ પડે તો પ્રજ્ઞની સ્થિતિ કેટલી બધી કંટાળાજનક થઈ પડે તે કદાચ પણ શકાતું નથી.

ડેન્હામ.

“પ્રમાણિકપણું અને હિંમત એજ આખરનું હાંફું મળ.” એન્જીવર્થ.

એ વેપારી અમેરિકામાં વસતો હતો. એ વેપારી થોડાં વરસ પહેલાં સ્પ્રિંગફિલ્ડ શહેરમાં વેપાર કરતો હતો, પણ ત્યાં તેને ધણું કરજ થઈ ગયું હતું. એ વખતમાં તે પોતાના દહેજદારોના પૂરેપૂરા પૈસા ચૂકાવી આપવાને અશક્ત હતો, તેથી થોડુંધણું કરજ પતાવી દઇને તે તત્કાળ અમેરિકા તરફ ઉપડી ગયો અને ત્યાં તેણે ઉત્સાહ ને આગ્રહથી ઘણો હિંમત કર્યો. ‘પ્રયત્ને પ્રભુ સહાય’ એ આપણી પ્રાચીન કહેવત સત્ય હરી. હવેગ કરે તો ઈશ્વર સહાય થયા વિના રહેતો નથી. મિ. ડેન્હામે અમેરિકામાં પુષ્કળ પૈસા પેદા કર્યો. પોતાની સ્થિતિ ખારિક થઈ પડવાથી તે સ્પ્રિંગફિલ્ડ છોડી ગયો હતો, પણ તેના અંતરમાં સ્પ્રિંગફિલ્ડ, અને પોતાના દહેજદારની છાપ તાજી રહી હતી. તેના અંતઃકરણની પ્રબળ ઇચ્છા એવી હતી કે ‘ક્યારે હું પૈસાદાર થાઉં, કે જોથી હું માફ પ્રમાણિકપણું પૂર્ણ રીતે પ્રદર્શિત કરું’ ? તેના અંતરની પ્રબળ ઇચ્છા અને ફલીભૂત થયા વિના રહી નહીં. પૈસા-દાર થઇને તે તરત ઇંગ્લાંડ તરફ પાછો ફર્યો, અને સ્પ્રિંગફિલ્ડમાં આવીને પોતાના માગનારાઓને તેણે પોતાને ત્યાં જમવા નોતર્યા. દહેજદારો સમજ્યા કે એ પાંચ પૈસા કમાઇ લાવ્યો હશે તેથી આપણને હિંમતથી આ-મેટે; પણ એવો કાઇને તરફ પણ નહોતો આવ્યો કે આ મિત્રે તે પોતાનું જીવનું કરજ ભરી આપશે.

માગનારાઓ સર્વે જોળા થયા ત્યારે તેઓની સમક્ષ મિ. ડેન્હામે

આપણુ કયું. તેણે કહ્યું કે—“મારી નાચાર હાલતની દયા ખાધને તમેએ તે કાળે નજીવી રકમ લેધને મારે છુટકો કયો હતો, એથી હું તમારો આ- ને ફરીથી ઉપકાર માનવાની આસા લઉંછું. હું તમારો ઓશિંગણ છુ. મારી કરણાજનક સ્થિતિમાં તમે ને કૃપાદષ્ટિ બતાવીછે તે બ્ને હું વિસરી નહીં તો મારા બંને કૃતજ્ઞી કાણુ? તમે બતાવેલા મોટા મનનો પૂર્ણ બદલો વાળવાની તો મારામાં શક્તિ નથી, પણ અમેરિકા જવાથી મારી સ્થિતિ થોડી- ઘણી સુધરીછે એ જાણીને તમને સંતોષ થશે. હવે હું તમારી પાસેથી માગી લઉંછું કે મારા પ્રત્યેક જનતા લહેબુદ્ધારે પોતાની પાસે પડેલી રકા- બીપર ટાંકેસો રમાલ ખસેડી તેમાં બંધ કાઢ હોય તે કૃપા કરી કબૂલ રાખવું.”

તેની માગણી પ્રમાણે રકાબીમાં જોતા પ્રત્યેક માગનારના બાકી રહે- લાં નાણાં તેના પૂરેપૂરા વ્યાજ સાથે આપવાની એક શાહુકાર ઉપરની અ- ક્રેક ચિઠ્ઠી મળી! ઉગાગ કરે તો ગઈ લક્ષ્મી પાછી મળેછે. અંતઃકરણની પ્રબળ ઇચ્છા હોય તે પાર પડેછે, અને અંતરથી પ્રમાણિક હોય એવા મનુષ્યનું પ્રમાણિકપણું જાળવવા માટે પરમેશ્વર સદાય થયા વિના રહેતો નથી. એ આ વાત ઉપરથી અને સ્વાતંત્ર્યથી પણ સિદ્ધ થયુંછે.

લેનડ.

“પ્રમાણિકપણે ચાલો તે કીર્તિ ને કનક પામશે.” ચુરીપીડીઝ. ”

આ છોકરો ૧૨ વર્ષની કાચી વયનો હતો તે વખતે એનો બા- પ મરણ પામ્યો. તેની મા તેમનું ભરણપોષણ કરવાને અશક્ત હતી તેથી તેણે પોતે જતજોહેનત કરીને પોતાનું તમા પોતાની માતાનું ગુજ- રાન સલામવાનો વિચાર કર્યો. કામઘંધાની શોધ કરવા સાર તે પાસેના શહેરમાં ગયો, અને ત્યાં જેન્સન નામના વેપારીને મળ્યો. એ વેપારી તેના આપના મિત્ર હતો. લેનડે તેને વિનંતિ કરી કે—“મારી સ્થિતિ પ્રતિકૂળ છે. હમણા હું નિરાધાર છું. મારો પિતા મરણ પામ્યાછે. મારી માતા કામ ક- રવાને અશક્ત છે. ગુજરાનનો આધાર હવે મારાપર છે. આપ મારાપર મે- હેર કરો. મને આપને ત્યાં નોકરીએ રાખો. આપનું કામ હું તન દધને કરી-

શ, અને પ્રમાણિકપણે આજીશ.” તેની વિનંતિ ઉપરથી બેન્સને તેને પોતાને ત્યાં નોકર રાખ્યો. પછી એ છોકરે એવી તો આજાકી અને હાંશીયારીથી નોકરી બજાવી કે બેન્સન તેના પર બહુજ પ્રસન્ન થયો.

બેન્સનનું ઘર સંભાળનારી એક બેરી હતી તે લેનડંથી બહુ બીવા લામી તે બાઇ અપ્રમાણિક હતી. લાગ મળતાં બેન્સનના ઘરમાંથી તે ચોરી કરવાને ચૂકતી નહીં. તેને હવે ધારતી લાગી કે મારા પાપનો પડદો લેનડં ફાડશે ત્યારે મારી લાજ લૂટાશે, અને મારી સઘળી કમાણી હું ખોઇ બેસીશ. “પાપી માણસો પ્રમાણિક મનુષ્યથી ખૂબ ડરેછે” એ ખાતું નથી. પેલી સ્ત્રીએ લેનડંની અદેખાઈ કરવા માંડી. અસત્ય આરોપ કદપી કાઢીને શેઠની પાસે તે તેની નિંદા કરવા લાગી, પણ લેનડં એવાં તો સદાયરણુથી આવતો કે તેના પર શેઠને શક આવ્યો નહીં, એમ છતાં ઘર સંભાળનારી બેરીએ તેનો કંડો મૂક્યો નહીં. લેનડંને કઠાવવાને તે નાનાં પ્રકારનાં કાવતરાં કરવા લાગી, તેથી તે છોકરાના પ્રમાણિકપણાની વધારે પ્રતીતિ કરવાનો બેન્સને નિશ્ચય કર્યો.

તેણે લેનડંને બખ્તરમાં કાંઈ ખરીદી કરવા મોકલ્યો અને તે માટે બેઠકએ તે કરતાં તેને વધારે પૈસા આપ્યા. ખરીદી કરતાં જે પૈસા વધ્યા તે તમામ મિન્ડ લેનડં શેઠને પાછા સોંપ્યા ત્યારે તેને આનંદ થયો. વળી જે ચાર દિવસ ગયા એટલે બેન્સન પોતાના દીવાનખાનાના ખુણામાં એક મહોર લૂટી મૂકીને બહાર ગયો. પેલી ઘર સાચવનારીના દેખતાં લેનડંને એ મહોર હાથ આવી, ત્યારે તે સ્ત્રીએ તેને કહ્યું કે “લાવ આપણે વેઠેથી લઈએ, શેઠને કહેવાની કશી જરૂર નથી.” લેનડં બોલ્યો—એ મહોર કાંઈ આપણી નથી. પારકી મહોર લેવાનો આપણને હક નથી ” એમ કહીને તરતજ તે શેઠને મહોર આપવા દોડ્યો. બેન્સને બહુ સાચાશીની સાથે એ મહોર તેને બક્ષિશ કરી, એટલુંજ નહીં પણ તેના પર તે એટલો બધો પ્રસન્ન થયો કે, પોતાને પુત્ર નહોતો તેથી તેને પોતાનો વારસ ઠરાવી પોતાની સર્વ સંપત્તિ તેને સ્વાધીન કરી દીધી! પ્રમાણિકપણાની આ જેવીતેવી ફતેહ ન ગણાય. સાચી ધાનતવાળાને પ્રભુ આપી રહેછે. જેનાં જેવાં કામ તેને તેવો બક્ષો મળ્યા વગર રહેતો નથી. પ્રમાણિકપણે આલો અને તમે કંઈ પ્રભુ મેળવશો.

પ્રમાણિક પ્રમાણિકની તપાસમાં.

“પોતાના જેવા ગુણવાળાને જોઈને માણસનું મન અધિક આનંદ પામે છે.”

કરસનદાસ.

કેટલાંજોક વર્ષની વાત ઉપર ખસેડસમાં એક ધનપતિ વસતો હતો. તે અપુત્ર હતો. તે મરણ પામ્યો ત્યારે માલગ પડયું કે પોતાની સમગ્રી માલ મિલકત પોતાનાં કાઈ સગાં કે મિત્રને તેણે આપવાનું લખ્યું નથી, પણ વસિયતનામું વાંચતાં જાણવામાં આવ્યું કે એક અપ્રસિદ્ધ અને ગરીબ સ્ત્રીના નામપર પોતાની સમગ્રી માયામૃદી તે ચલાવતો ગયો છે. આ નવાઈ જેવું વસિયતનામું કરવાનું કારણ પણ નવાઈ જેવું છે. પોતાને પુત્ર નહીં હોવાથી તેણે નિત્યાર ક્યો કે મને જે જે હેતુવેલેલું પ્રમાણિક માણસ મળે તેને મારી સમગ્રી દોઢત આપી દેવી. આવા આશયથી તે તેવા માણસની શોધમાં ફરવા લાગ્યો. અનુદિન તે “આગનિયસ”માં મુસાફરી કરતો, અને તેનું બાકું ઉધરાવનારના જેઠકની પાસે તે બેસતો. બાકુંતો પાસે બાડાના છુટક પૈસા બે ન હોય તો તેણે બાકું ઉધરાવનારને બાકું નાનું આપતાં અને બાકીના પૈસા પાછા લેતા. આ આપ લે કરવામાં પેલો પૈસાદાર મદદ આપતો. તે જાણે લોકોની સગવડ વધારતો હોય તેમ દોળ કરતો. બાકું ઉધરાવનાર પાસેથી પોતાના હાથમાં પૈસા લેઈને તે બાકુંતોને ગણી આપતો, અને તે વેળા એવી મુક્તિ કરતો કે બાડાના પૈસામાં એક ફાંકનો સિક્કો પોતાની ગાંઠનો ગુપ્ત રીતે તે ઉમેરી દેતો. જેજોના હાથમાં એ સિક્કો જાય તેજોના ચેનચાળા તે ચૂપકાથી તપાસતો, અને તેમ કરતાં તેને માલગ પડતું કે પેલો ફાંકનો સિક્કો જૂલથી વધારે આવ્યો છે એમ લોકો જાણતા, પણ એ વિષે અખાડા કરતા, અને પૈસાને તત્કાળ ગળવું બતાવતા. પેલો ધનપતિ આ જોઈને પોતાના મનમાં હસતો. એમ કેટલાક દિવસ વ્યતીત થયા પછી એકવાર મહીબ દેખાવતી એક સ્ત્રીએ એ પ્રમાણે પોતાને વધારે મળેલો ફાંકનો સિક્કો તે માણસને તરત પાછો આપ્યો. તે તેણે લીધો. એથી એ ધનપતિની નિવાસા નૂપ્ત થઈ. તેને જોઈતું હતું તે હવે જડયું. પછી તે

સ્ત્રીની પછવાડે પછવાડે જઈને તેનું હૃદય જોઈ આવ્યો. તપાસ કરતા તેને ખબર પડી કે એ સ્ત્રી ગરીબ રિયતિની પણ આળસુદાર અને પ્રમાણિક તરીકે જાણખાયછે. એ સુભાગી સ્ત્રીને તે પોતાનો મનજો વારસો આપતો ગયોછે. આ વર્ણન વાચીને આપણને આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન થાયછે તો તે સ્ત્રીને કેટલુંબધું સાનંદાશ્ચર્ય થયું હશે તેની અટકળ આપણે રહેલથી કરી શકીશું. એ પ્રમાણિક સ્ત્રી પુરૂષ વચ્ચે કશી જાણખાણ નહોતી. પેલા ફ્રાન્કની આપ લે કરતી વખતે તેઓ ગયાં તે સિવાય અન્ય વખતે તેઓનો મેળાપ પણ થયો નહોતો. માત્ર પોતાના જેવા ગુણવાળાને આલેછે એનું આ પણ એક ઉદાહરણ પ્રમાણિક મનુષ્યને ધારી વાર આપણે અને આજીવિતઓ લાભ ગળ્યા વગર રહેતો નથી એ આપણે કિપર વાંચ્યું. પ્રમાણિક મનુષ્યપર પ્રભુ સદા સર્વદા પ્રસન્ન રહેછે.

સત્યવાદી.

રેગ્યુલસ.

“He lives in fame that died in Virtue's cause.”

Shakespeare.

“જે સદગુણને માટે મર્યો તે ગીર્તિ કે જે જીવતો છે” શેકસપિયર.

એ સુપ્રસિદ્ધ રોમન સરદારને સત્યપતિ અપરિમિત પ્રીતિ હતી. તે કાર્યજિયન લોકોના લાથમાં કેદ પડાયો હતો. એ લોકોએ કેટલીએક નહીં અંગીકાર કરવા લાયક સરતોથી સલાહ કરા માટે પોતાના પતિનાધિઓને રોમ મોકલ્યા, તેની સાથે રેગ્યુલસને પણ જવાની આજ્ઞા આપી, તે એવી એલીથી કે—જે રોમન લોકો સલાહ કરવાની ના પાડે તો તારે એલચી-ખાતા સાથે પાછા આવીને અંધીખાને પડવું” એ સરત તેણે કમૂલ રાખી. એલચીખાતું રોમ જઈ પહોંચ્યું. રેગ્યુલસ જાણતો હતો કે રોમન લોકો સલાહનું કહેણ નહીં સ્વીકારે તો તેને પાછું કારાગૃહમાં પડવું પડશે; એમ છતાં તેણે પોતાના જાતબાઈઓને સમજાવ્યા કે તેઓએ લડાઈ ચાલુ રા-

અવી, અને કાર્યેજિયન લોકો કેદીઓની અદલાબદલી કરવાની માગણી કરે છે તે તેઓએ કદી પણ કબૂલ રાખવી નહીં. એના અનુમતથી રોમન લોકોએ કાર્યેજિયનોની માગણી માન્ય કરવાની એજીબી ના પાડી. પછી રે-ગ્યુલર જ્યારે એલચીખાના સાથે પાછો ધર્મેજી જવા નીકળ્યો, ત્યારે કેટલાક રોમન રાજવાડીકારીઓ તથા ત્યાંના ધર્મગુરુઓએ તેને મ્હું કે તારે હવે કાર્યેજી જવું નહીં. તેઓએ વળી સમજાવ્યું કે તારી પાસે જોર જીલમથી મોગન લેવરાવ્યા છે તેથી તે પાળવાને તું કાઈ બંધાએલો નથી, માટે તારે હવે અહીંજ રહેવું.

આ સમયે ધીરજથી સાંભળીને વિરલનરમ્મન રેગ્યુલર બોલ્યો—ત્યારે શું તમે બેગા થઈને, આનું બાષણ કરીને મને અસત્યવાદી ઠરવાની સલાહ આપો છો ? હું સાડીપંદે સમજી છું કે હર કાર્યેજિયનો મને મારી નાખશે અને તે પણ એકદમ નહીં પરંતુ રીજાવી રીજાવીને; પણ મારો જોલ જા્ય અને હું અસત્યવાદી હર તેના કરતાં મોત શું મને સ્વીજ છે ? આ માણ જા્ય તે કુર્યાન પણ હું મારું તેણે તોડીશ નહીં, અને મારું સત્ય છોડીશ નહીં. જોકે અત્યારે દેવોએ હું કાર્યેજિયનોનો કેદી ગણેલું, પણ મારી રગમાં રોમન રાત હાલે છે મારી પોતાની નહીં તો રોમન કાલ્તને માટે હું મારું વચન ભંગ નહીં કરું, બેધમાન નહીં દરું અને મોતથી નહીં ડરું. પાછા જવાના એ સોગન આપ્યા છે તે પાળવાની મારી ફરજ છે. એમ કહી તે એલચીખાતા સાથે કાર્યેજી ગયો, અને ત્યાંના લોકોએ તે ધારતો હતો તેમ તે બિ-આરાને રીજાવી રીજાવીને મારી નાખ્યો.

ગોઠાં ખાનદાનનાં ને શરવીર મનુષ્યો અસત્ય જોલતાં નથી તેઓ પોતાનું આપેલું વચન પાળવામાં મગ્ન રહે છે. એક વચનને માટે તેઓ પોતાની હંદગી બેખમમાં નાખે છે સાચું જોલવાથી તેમના આત્માને મણા સંતોષ વળે છે. સાચું જોલવાથી કદાપિ તુકસાન થાય તોપણ તે તજવા ગોચ્ય નથી, કેમકે વિશ્વપતિની અતિ પ્રિય વસ્તુ સત્ય જ છે. સત્યવાદીની બહુજ આબરૂ વધે છે. સત્યવાદી માણસ ઈશ્વરનો ચાર નથી એમ જાણીને નનું અંતઃકરણ આનંદમય રહે છે. જેઓને સત્ય ઉપર સર્વોત્તમ પ્રીતિ છે તેઓ મસ્કરીમાં પણ જૂ-

હું બોલતાં નથી. જૂઠામાં જૂઠો માણસ પણ એક દિવસમાં જૂઠા કરતાં સાચું વધારે વાર બોલે છે એવી પણ સાબિત થાય છે કે સત્ય એ સ્વાભાવિક છે. જે માણસ પોતાનો અપરાધ છૂપાવવાનો તજવીજ કરે છે તે પોતાનો બેવડો અપરાધ કરે છે. સત્ય એ સર્વોત્તમ ભૂષણ છે. અસત્ય સરખું સૃષ્ટિમાં અન્ય કોઈ દુષણ નથી. ગમે તેટલું સંકટ પડે તે સોસલું પણ સત્ય ઉચ્ચરવું. રેઝ્યુલસનું દૃષ્ટાંત સત્યને માટે જાણ્ય નમુનો છે. "Sacrifice life for truth." *Holland.*

એક જાગીરદારની સ્ત્રી.

"સત્ય એ ઈશ્વરનું શરીર છે અને જે પ્રકાશ છે તે તેની છાંયા છે." *પ્લેટો.*

ફ્રાન્સ દેશમાં એક જાગીરદારની સ્ત્રી બહુજ સત્યવાદી હતી, તે પોતાના એ અત્યુપમ સદ્ગુણથી આંધક સન્માન પામતી હતી. એક દિવસે એનું બન્યું કે, તેણીએ પોતાના એક આશ્રિતને માટે ગહારાજને ભક્ષાગણ કીધી, તે તેણે ગાન્ય રાખી નહીં. એ જોઈને તેને બહુજ ગાઠું લાગ્યું. પછી કોંધાવેશમાં તે પોતાનું જાન ભૂલી અને રાજા વિષે કાંઈક અપશબ્દ બોલી. એ કાળે ભોગળેજે રાજાનો એક હજુરી ત્યાં હાજર હતો, તેણે તત્કાળ ગહારાજ પાસે જઈને એ વાત કહી દીધી. તે સાંભળીને રાજાને સ્વાભાવિક રીતે ગાઠું લાગ્યું. તેથી એ હકીકત તેણે એ સ્ત્રીના ભાષને કહી. એ સાંભળતાંજ વગર તપાસ કર્યે તેનો જાણ બોલી ઉઠ્યો કે "એ વાત ગાનવાને હું સાક્ર ના પાડું છું. મારી જેન શું એવી અજ્ઞાન છે કે કોંધાંજ બની નામદાર ગહારાજ સાહેબ વિષે એવાં અતુચિત વચન ઉચ્ચારવાની હિંમત ધરે? નહીં, તે કદી એવું અયોગ્ય ભાષણ કરે તેવી નથી. તે સમજી છે. એના ઝાહપણને માટે મને હંમેા વિચાર છે. એના મુખમાંથી કોઈને વિષે એવી અભંગળ વાણી નીકળેલી એ કદી સાંભળી નથી. કદાચ અપત્નો હજુરીએ દ્વેષભાવથી અસત્ય બોલતો હશે." રાજાએ પ્રત્યુત્તર આપ્યો કે "તમે ધેર જઈને એ વિષે તમારી જેનને પૂછી જુઓ. તમારી જેન જો એ વાત નાકબૂલ રાખશે તો તે હું સાચી માનીશ, કેમકે એની સાચ-

વટ ઉપર મને સંપૂર્ણ શ્રદ્ધા છે. મારી પૂર્ણ પ્રતીતિ છે કે જેનું જન્યું હશે તેનું તે વધારિયત કહેશે.” ક્રોધ આંધળો છે. ક્રોધ એ ખીબા શબ્દમાં બોલીએ તો થોડા વખતનું ગાંડપણ છે. ડાહ્યા ગણાતાં મનુષ્યો પણ ક્રોધાવેશમાં નહીં બોલવાનું બાંહેધે અને નહીં આચરવાનું આચરેછે. પછી જ્યારે ક્રોધ ઉતરી જાયછે ત્યારે પોતાના અનુચિત કર્મને માટે પાછળથી પસ્તાયછે.

ધેર જાહેને બેનને પૂછતાં તેને માલગ પડ્યું કે—એ હજુરીએ કહેલી વાત અસત્ય નથી. બેને કહ્યું કે—“હા, તમે કહોછો તેમ મારાથી તે વખતે બોલાર્ક જવાયુંછે, અને તે માટે હું અંતઃકરણથી દિલગીર છું” પછી તેના બાધએ તેને સમજાવવા માંડી કે—જન્યું ને જન્યું. જન્યું તે નહીં જન્યું થનાર નથી. થુંકયું પાછું ગણાતું નથી અને બોલેલું પાછું લેવાતું નથી. હવે જાહેચુકે એ વાત રાજા પાસે તું કમૂલ કરતી ના. હું જાણું છું કે તું સત્યવાદી છે પણ એક અપવાદ તરીકે આને વખતે તું અસત્ય બોલજે. તું જો એમ કરીશ તોજ આ કાળે તારી અને મારી ઉભયની આખર સત્યવાશે, તેમજ તેના મનમાં કાંઈ દેવ રહેશે નહીં.” એ પ્રમાણે તેણે તેણીને સારીપેકે સમજાવવા માંડી પણ તેણીએ તે સ્વીકાર્યું નહીં. તે તો ઉલટી પોતાના બાઈને કહેવા લાગી કે—બાઈ, તમે શું મને જૂઠું બોલોછો ? છટ ! છટ ! એવી નાકાચક વાત હું કદી અંગીકાર કરવાની નથી. મારો જીવ જાય તેમ હોય તોગણુ હું અસત્ય ઉચ્ચરનાર નથી. જે અમર શબ્દો મારા મોઢામાંથી નીકળ્યા તે યિથે હું કેમ ના પાડું ? તમે પણ કહોછો કે “રાજાને તારી સાચવટ ઉપર બહુ વિશ્વાસ છે.” તો શું હું એ વિશ્વાસનો ભંગ કરું ? નહીં, ગમેતેમ થાઓ, પરંતુ પ્રાણુ જતાં સુધી પણ હું અસત્ય નહીં ઉચ્ચરું. જૂઠું બોલીને મદારાજા અને હથેર સમિપ શું હું મારો બેવડો અપરાધ કરું ? નહીં, બાઈ નહીં; એમ જાનનાર નથી. વીરા તમે નમ્રબાઈ ન બતાવો, નીડર થાઓ. આવળી સલાહ ન આપો. જે માણસે મારી વાત રાજા પાસે કહી દીધી તેના પણ હું દોષ કાઢતી નથી. સધળો દેવ મારો પોતાનો છે. પછી ખીબે દિવસે તે બાઈ દરબારમાં ગઈ અને

રાજાને ચરણે પડીને જે વાત બની હતી તે વારતવિક્ક બહી એ સાંભળીને એના સત્યવાદીપણાથી રાજા સંતુષ્ટ થયો અને તેના અપરાધ ખુલાસા કાઢી દીધો, એટલુજ નહીં પણ તે દિવાસથી તે સત્યવાદી જાં ઉપર એ રાજાનો અપૂર્વ વિશ્વાસ વ્યાપ્યો, જે અંતર્યેત આગાહ રહ્યો.

સત્યનો જય થયો કદાપિ સત્યને માટે કાંઈ વિપતિ વેઠવી પડે તો પણ શું થઈ જાય ? સત્યવાદી રાજા હરિશ્ચંદ્ર વગેરેને સત્યને માટે કેટલું બહુ સંકટ સહન કરવું પડ્યું હતું ? પણ અંતે સત્યનો વિજય થયા વાના રહ્યો નહોતો. જૂઠું બાલીને બહુ પાપ કરવું ઉચિત નથી. સત્યવાદીને આત્મા નિરંતર આનાદિત રહે છે એ રૂબ આપ્યું નથી. લાંબા લોકો તેને આહુંજે અંતે ઇશ્વર તેના પર આધક રાજી રહેજી. સત્ય એ આત્મા છંદગીનો શિરોમણી મુગટ છે. સત્ય જેવો ઉચ્ચ ધર્મ બીજાને એકે નથી.

કૅથેરાઈન.

“ Truth indeed is always truth.” Johnson.

“સત્ય એ સદા સત્ય જ છે.” જોન્સન.

એ સુશીલ સ્ત્રી ઇંગ્લાંડમાં વસતી હતી તે પોતાના પતિપ્રતિ અકથ્ય પ્રીતિ ધરાવતી હતી. એક સમયે તેના પ્રાણુનાથ તર્ફ ત્યાંના મહારાજાની ધણી ઇતરાજી થઈ, તેથી તેને કેદ કરવા માટે તેણે સિપાઈઓને મોકલ્યા. પોતાના પ્રિય પતિને પકડવા આવ્યા છે એવી ખબર પડવાથી તે સજારીએ તેને એવા તો ગુપ્ત રચણે સંતાડી મૂકવાનો સંકેત કર્યો કે તે કોઈને પણ હાથ આવી શકે નહીં. એવી તજવીજ કરીને તે દ્વાર આગળ આવીને બેઠી રહી, અને જ્યાંસુધી પોતાનો વ્હાલો ભરથાર નિર્માણ કરેલા ગુપ્ત રચણે જઈ પહોંચે નહીં, ત્યાંસુધી તેણીએ સિપાઈઓને પોતાના ઘરમાં ધુમ્મસ દીધા નહીં, તેથી તેઓને ઘણો ક્રોધ ઉત્પન્ન થયો તેઓએ સર્વ હાકીકત રાજાને નિવેદન કરી. સૂપતિએ તત્કાળ એવો દુકમ કર્યો કે એ બાંધીને અહીં પકડી લાવે. એ પ્રગણે એ બાંધીને ત્યાં લેઈ જવામાં આવી. પછી રાજાએ તેને જાલુજ ધમકી બતાવી, અને કહ્યું કે તારો કૅથ ક્યાં છે તે જાણી.

જલદી ખતાવીશ નહીં તો તારા ખૂરા હાલ થશે. તું જે ખતાવ તો તને અખત્રડી છોડી દઉં. ત્યારે એ યુવતીએ નમ્ર અવાજે ઉત્તર આપ્યો કે હું અસત્ય બેલાશ નહીં. મારો પ્રાણુનાથ ક્યાં છે તેની ગને ખબર છે. મેં તેને સંતાડી દીધાંછે, અને એ વાત મારો આત્મા બળેછે. ભલે, આપ નામદાર કદી મારો પ્રાણાંત લાવશે, તોપણ એ વાત હું પ્રકટ કરીશ નહીં. જે પુરૂષ મારે પ્રાણાધિક છે, જે મારો પાલનદાર છે, અને જેના વિના આ દેહ વૃથા છે તેવા અમૂલ્ય પ્રાણનુંજો કદાપિ એ ધડી પણ રક્ષણ થાય તો તેને માટે હું મારો પ્રાણ અર્પણ કરવાને ખુશી છું. મારો કંથ ક્યાં છે તેથી જ્ઞાતા છતાં અજ્ઞાનતા દર્શાવી અસત્યવાદી ઠરવાનો નિંદ્ય માર્ગ અદણુ કરવાની મારી ઇચ્છા નથી. મને જે શિક્ષા કરવી આપને યોગ્ય લાગે તે બેલાશક કરો. તે સહન કરવાને હું તત્પર છું તેનું એવું સત્ય અને પતિવ્રત પેખીને રાજા અતોલ આનંદ પામ્યો, પછી તેણે ઉત્તર દિલથી અભયવચન આપીને તેણીના પ્રિય પતિનો અપરાધ ક્ષમા કીધો ! સત્યે નાસ્તિભયંર્વાચત્' એ સત્ય છે.

સ્ત્રી જાત ધણીતાર ળીકણ ગણાયછે તેથી આવી સત્યવાદી સ્ત્રીનું સદ્વર્તન આપણને બેવડો લાભ આપ્યા વિના રહેતું નથી. આ પતિવ્રતા સ્ત્રીના સત્યવાદીપણથી ખુશી થઈને રાજાએ તેના પતિનો અપરાધ ક્ષમા કીધો એથી સત્ય તર્ફનો તેનો પણ અપૂર્વ પ્રેમ પ્રસિદ્ધ થયોછે.

હેલન.

“સત્ય બાધણ સાંભળવા જેવી બીજી કંઈ આનંદકારક વાત નથી. સત્યવાદી મનુષ્ય સાથે વાત કરવા જેવું બીજું કંઈ સુખ નથી. તેનું બાધણ સ્વરૂપ અને સ્વાભાવિક છે. તેને સોગન આપવાની ન્યાયાધિશને જરૂર પડતી નથી.” પ્લેટો.

રફાઈલ્સાંડમાં આયર્ન એ કરીને માગ છે; ત્યાં એક કોળી રહેતો હતો. તેને હેલન અને ઇસાબેલા નામની બે પુત્રીઓ હતી. એ કોળી જ્યારે મરણ પામ્યો ત્યારે વડી પુત્રી હેલન જાતમેહેનત કરીને પોતાના કુટુંબનું પાલન

કરવામાં પોતાની માને મદદ કરવા લાગી. થોડો કાળ ગયો ઝોરલામાં દુર્ભાગ્યે તેની મા પશુ ગરણ પામી, ત્યારે પોતાનું અને પોતાની બેનનું અસ્તિત્વ હેલન ઝોરલી ચલાવવા લાગી જનને બેનો વચ્ચે બહુ પ્રીતિ હતી.

થોડાં વરસ પછી એવી વાત જની કે ઈસાબેલા ઉપર કાંદક ભયં-કર આરોપ આવ્યો. તે વિષે અદાલતમાં તપાસ ચાલવાની હતી તે પહે-લાં તેના વકીલે હેલનને બોલાવીને ખાનગી રીતે સમજાવતી આપી કે— તારી બેનની તપાસ કાલે ચાલવાની છે. આ મુકદ્દમામાં તારી સાક્ષી મુ-ખ્ય છે. અપરાધ સાબિત થવા, ન થવાનો મોટો આધાર તારી જુળાની ઉપર છે, માટે તને જ્યારે સાક્ષી આપવા બોલાવુ ત્યારે તું જરાબર વિ-ચારીને બોલજે. જો તું તારી બેનના લાજમાં નહીં બોલીશ તો તારે તેની આશા છોડવી પડશે.

એ સાંભળીને તે ઝોકદગ બોલી ઉઠી કે—હું કદી જૂઠી સાક્ષી પૂરીશ નહીં, કેમકે કાયદા પ્રાણી માત્રના કલ્યાણને માટે ક્યો છે. અસત્ય વદતું એ અધાર પાતક છે, તેથી મને જે પૂછતામાં આવશે તે વિષે હું જે જાણતી હોઈશ તે સાચેસાચું કહીશ. પછી જે થવાનું હોય તે થાઓ. ઈસાબેલાને હું મારા પ્રાણથી અધિક ચાહું છું, પણ દિલગીર છું કે તેને સાચું હું અસત્ય કહી શકીશ નહીં. પછી તેની સાક્ષી લેવાઈ. તેની જુળાની પરથી દોઢ મહિના પછી ઈસાબેલાને ફાંસી દેવાનો હુકમ મળ્યો. એ જો-ઈને હેલનને બહુજ પરિતાપ થયો.

તેણીએ પછી એક અરજી લખીને તૈયાર કરી. તે લેઈને પોતે લંડનમાં આવી, અને સરકારના એક પ્રસિદ્ધ અધિકારીને એ અરજી આપી. હેલ-નનું સત્યવાદીપણું અને તેની નાની બેન તર્કનું બહુ હેતુ જોઈને એ સદ્-ગૃહસ્થના અંતઃકરણમાં અનુકંપા ઉપજી. પછી તેણે એ કામ પોતાના ધરતું જાણીને તેમાં ધણોજ પ્રયત્ન કર્યો, અને રાજા પાસેથી ઈસાબેલાના અપરા-ધની માફી અપાવી. હેલન આ હુકમ લેઈને તરતજ પોતાના વતન અલ્બી-પાછી ફરી અને પોતાની બેનને બંધીખાનામાંથી છોડાવી, એ દિવસથી હેલ

તેની બહુજ કીર્તિ વધી અને મોટા લોકો પણ તેને માન આપવા લાગ્યા.

સત્ય તર્ફનો પોતાનો સદ્ભાવ દર્શાવવામાં હેલને કશી પણ નબળાઈ બતાવી નહીં, એને માટે આપણે તેની બહુ પ્રશંસા કરીશું. Let justice be done, though heaven should fall in ruins." Lloyd.

બારનિવેટનું કુંડુંબ.

“ સત્યાત્ નાસ્તિપરો ધર્મઃ ”

“સત્ય સમાન અન્ય કોઈ ઉચ્ચ ધર્મ નથી.”

Family motto of the Maharajahs of Benares.

(Theosophist.)

યુરોપખંડના એક પ્રાંતમાં મોરીસ કરીને એક રાજા હતો. તેની સામે કોઈએ બંડ કર્યું. તે વિષેના શક સત્યવાદી બારનિવેટ નામના માણસ ઉપર આવ્યો. રાજાએ તેને પકડાવીને કેદ કર્યો, અને તેની તપાસ ચલાવી. એના ઉપર મૂકેલા આરોપ સત્ય દરાવવા જોઈએ તેવી સાક્ષી મળી નહીં, એમ છતાં તેણે તેને ફાંસી આપવાની શિક્ષા કરી. પછી તેણે બારનિવેટ, તેની બાઈડી તથા તેના ઘરનાં તમામ માણસોને કહ્લવરાચું કે જો તમે નારી પાસે આવીને આ આપરાધ અંગીકાર કરશો તો હું ફાંસીની શિક્ષા માફ કરીને છોડી મૂકીશ. તે વખતે તે પુરુષે, તેની પત્નિએ કે ઘરનાં બીજાં કોઈ માણસે આ આપરાધ કબૂલ કર્યો નહીં.

ચોડાં વર્ષ વિત્યાં પછી એવું અન્યું કે બારનિવેટના બે દીકરાએ રાજાને મારી નાખવાનાં મનસુબો કર્યો. એ વાત પ્રકાશમાં આવ્યાથી નેમને કેદ કરવાનો રાજાએ હુકમ કર્યો, ત્યારે બારનિવેટના બે દીકરામાંથી એક નાશી ગયો, અને બીજાને પકડાવીને રાજાએ તેને ફાંસીને લાકડે લટકાવવાની આજ્ઞા આપી. પછી બારનિવેટની આં રાજા પાસે જઈને કાલાવાલા કરવા લાગી કે—મહારાજ, મારા પર મેહેરમાની કરીને મારા પુત્રને માફ કરો. તે કહીની આવી ચામના સાંભળીને રાજા અત્યંત આશ્ચર્ય પામ્યો, અને

પૂછવા લાગ્યો કે—જ્યારે તારા પતિને ફાંસીએ ચડાવ્યો. તે વખતે મેં તમને સંદેશો મોકલ્યો હતો કે, મુકેલો અપરાધ તેણે કરેલો છે એમ જો તમે મારી પાસે આવીને કબૂલ કરશો તો હું તેને છોડી દઈશ. તે વખતે તેને છોડાવવા માટે તમારામાંથી કેમ હાજર થયું નહોતું, અને તેનું મરવા દાંધો; હવે આ વખતે આ છોકરાને જીવતદાન આપવા માટે હું આટલી બધી આજ્ઞા કરે છે તેનું કારણ શું ? ત્યારે તે સત્યવાદી સ્ત્રીએ સત્વર ઉત્તર આપ્યો કે—મારો નાથ નિર્દોષ હતો, એમ છતાં તેણે અપરાધ કીધો છે એવું અસત્ય વદીને એનો જીવ જગાડવો એ કામ અમને અનુચિત લાગ્યું, અને એથીજ અમે આપની પાસે અરજ કરવા આવ્યાં નહોતાં. હાલમાં આ છોકરો ખરેખર અપરાધી છે, તેથી તેનો અપરાધ કબૂલ કરી હું આપની ક્ષમા માગવા આવાણું, તો આપ મોટા મનના મહારાજાએ અનુકંપા લાવીને મારા અજ્ઞાન પુત્રને જતો કરવો. એ સાંભળીને રાજાએ મોટા સનથી તે છોકરાનો અપરાધ માફ કરીને તેને છોડી દીધો.

જનરલ વૉશિંગ્ટન.

અમેરિકામાં જનરલ વૉશિંગ્ટન નામનો એક મોટો સરદાર થઈ ગયો છે. તે જ્યારે બાળવયનો હતો ત્યારે હાથમાં છરી લેધને રમવાની તેને ઘણી ટેવ હતી. એકવાર તે પોતાના હાથમાં છરી લેધને બાગમાં ફરતો હતો તે-યામાં તેની નજરે એક સુંદર છોડ પડ્યો. એ છોડને તેણે છરી વતી કાપી નાખ્યો. એ પુષ્પછોડ તેના પિતાએ વાળ્યો હતો, અને તે છોડ પર તેની અપૂર્વ પ્રીતિ હતી.

વૉશિંગ્ટનનો પિતા પુષ્પવાટિકામાં આવ્યો અને જોયું તો પોતાનો પ્યારો છોડ કાપાયે કાપી નાંખેલો. એ જોધને તે બહુજ કેધિ ભરાયો. પછી એ કામ કેણે કીધું તેની તે તપાસ કરવા લાગ્યો, એવામાં વૉશિંગ્ટન પણ ત્યાં આવી પહોંચ્યો. તેણે બાળ્યું કે એ છોડને માટે તેનો પિતા નાહક બિ-મારા ચાકરો પર ગુસ્સે થયો છે; ત્યારે તેને લાગ્યું કે મારે મારો અપરાધ જરૂર પ્રકટ કરી દેવો જોઈએ. મારો પિતા મને શિક્ષા કરશે તે હું સહન

કરીશ, પણ નું અસત્ય બોલીશ નહીં. પોતાના મન સાથે એમ નક્કી કરીને તેણે કરગરીને પોતાના પિતાને કહ્યું કે—“ પિતાજી, એ અપરાધ મેં કર્યો છે. રમતાં રમતાં એ છોડ મેં આ છરીએ કરીને કાપી નાખ્યો છે.” એ સાંભળીને તેનો પિતા પારતાપ પામવાનું બદલે પરમાનંદ પામ્યો. પછી તે તરત પોતાના પુત્રને બેઠવો, અને બોલ્યો કે મારા દીકરા કશો ફિકર કરીશ નહીં, તું ગભરાઈશ નહીં. જે થનાર હતું તે થયું, પણ તે સત્ય વાત કહી દીધી તેથી મન બહુજ સંતોષ થયો. કદી આવા સો છોડ કપાય તોપણ ચિંતા નહીં; પણ તું જૂઠું ન બોલ્યો એ વાત મને બહુજ ગમી. એ દિવસથી વાં- શિંગટન પર તાંના પિતા વિશેષ પ્રીતિ રાખવા લાગ્યો. સત્યથી ઘણી વખત માફીગળ્યા વગર રહેતાં નથી. “સાચને આંચ નહીં” એ કેહેવત સાચી છે.

વચન પાલક.

એક મુર અમીર.

“આપેલું વચન પાળવામાં સદા તત્પર રહેનાર વિશ્વમાં વંદ્ય છે.”

સેંકડો વરસ પેહેલાં રપેનના કેટલાક ભાગમાં મુર લોકોનું રાજ્ય હતું. તેવા સમયમાં એક રપેનિશ સરદારે સેહેજ બોલાચાલી ઉપરથી ઝનુનમાં આવી જઈને એક મુર અમીરના એકના એક પ્રિય પુત્રનું ખૂન કર્યું. પછી તેને પકડવા માટે કેટલાક મુર લોકો તેની પછવાડે દોડ્યા ત્યારે તે જીવ લેઈને ત્યાંથી નાઠો. રસ્તામાં એક બાગ આવ્યો તેની ભીંત કૂદીને તે તેમાં સંતાઈ ગયો. મુર લોકોએ ત્યાં ઘણી તપાસ કરી પણ તેનો પત્તો નહીં મળવાથી તેઓ નિરાશ થઈને પાછા ફર્યા.

ચોડીવારે પેસો રપેનિયર્ડ ખૂની ત્યાંથી બીજે કાંઈ સ્થળે સંતાઈ જ- વા નીકળ્યો એટલે તેને તે બાગનો માલિક મળ્યો. એ માલિક મુર અમીર હતો. તેના એહેરા ઉપરથી તેને ખાનદાન માણસ સમજીને તે રપેનિયર્ડ પો- તાનો અપરાધ તેની ખાસે અંગીકાર કર્યો. તેણે જણાવ્યું કે “હમણા મારે કાંઈ એક મુરની હત્યા થઈ છે. સેહેજ તકરાર થતાં હું તપી ગયો. હું કો- પ્રાંધ બન્યો અને એવા આવેશમાં મેં તે બાપડાનું ખૂન કર્યું. મારા હાથ

થી બહુજ ધાતકી કામ થયું છે તેને માટે મને હવે બહુજ પસ્તાવો થાય-
છે; પણ અફસોસ કે થયું, ન થયું થતું નથી. મારો જમાન હું આપના
હાથમાં મૂકું છું. આપ મારા ઉપર મહેરબાની કરીને મને બચાવો. હું આ-
પને શરણે છું”

અરુ અંતઃકરણથી તેને પશ્ચાત્તાપ હતો. જોઈને તે મુર અગીરના
મનમાં દયા ઉપજી તેથી તેને બચાવવાનું પાતે વચન આપ્યું. ૨૨ લોકો-
માં તે કાળે એવા ધારો હતો કે જે માણસ પોતાની સાથે બેરોડીને જમ્યો
હોય તેનું ગમે તેટલી વિખતિ પેડીને પણ સંરક્ષણ કરવું. તે રૃષિનિયત્તં પો-
તાના જીવને માટે નિર્ભય રહે, અને મુર અગીર તેને બચાવવાને પાતાથી
બનતું કર્યા વિના કદી રહેશે નહીં એવી તેને પ્રતીતિ થાય તેમ તેણે તજ-
વીજ કીધી. તે અગીરે પોતાના બાગમાંથી પીચ નામનું ફળ લાવીને તેની
સાથે ખાધુ. આ ખાળે તેની પ્રતીતિ કરીને તેને એક નાની ઓરડીમાં
સંતાડીને તાળું માર્યું. પછી તેણે ને રૃષિનિયત્તંને જાણાવ્યું કે અંધારૂં થશે
એટલે તમે સહીસલામત નાશી છૂટો એમ હું તજવીજ કરીશ. એમ ક-
હીને તે અગીર પોતાના મકાનપર ગયો.

થોડીવાર થઈ એટલામાં કેટલાક મુર લોકો એક માણસની લોથ લે-
ઈને તેને ત્યાં ફેંટા ને કકળાતા આવ્યા, અને કહ્યું કે એક અંધાળ રૃષિનિયત્તં
આપના બહાલા હીકરાનું ખૂન કરીને નશી ગયો છે. તેને પકડવાને અમે જુ-
હુજ પ્રયત્ન કર્યો. પણ અફસોસ ! કે તે અગારી નજર ચુકાવીને કાઢી
અગોચર રથે સંતાઈ ગયો.

પોતાના પ્રિય પુત્રનું ખૂન થયાના બેદયુક્ત સગાચાર સાંભળીને તે
શુભવાન શુદ્ધચના મુખપર અત્યંત ગ્તાની પથરાઈ ગઈ. તે મચ્છિત થયો.
જીવાનજોષ પ્યારા પુત્રનું મોત એ એક અસહ્ય કટકો છે અને તેનું ખૂન
થયેલું જોવું એ દુઃખથી તો પરમાવધિ. એક કદામાં કદા સત્રુને પણ એવું
સંકટ ન હોય. કેટલીક વારે આ કમનસીબ અગીર થોડી શુદ્ધિમાં આવ્યો
એટલે તેને જણાયું કે જે બહુને જે બચાવવાનું વચન આપીને સંતાડીને

છે તેણેજ મારા લાડકવાયા પ્રાણાધિક પુત્રનું ખૂન કીધુંછે. પોતાના પ્રિય પુત્રનો ખૂની પોતાના કબજામાં હતો—પોતાની તાળાકુંડામાં હતો તેને મારી નાખીને ખૂનને બદલે ખૂન કરવાની અથવા તેને પકડાવીને તેનો ઘાત કરાવવાની હાથમાં આવેલી તક ટાળી જવા દે ? પણ નહીં. આ અમીરે તેમ કર્યા. એક ઘડીબર પણ વિચાર કર્યો નહીં. તેણે પોતાના મનમાં કહ્યું કે મને નેમ છે પરંતુ મારે મારા વચનપર કદી પાછી ફરવનું નહીં જોઈએ. મારે પુત્ર ગયો તેને માટે મને આનિવાર્ય શોક થાયછે પણ મારે મારું વચન પાળવામાં પછાત પડવું જોઈતું નથી. એ રૂપિયડે શત્રુ મારી સાથે બેસીને જમ્યોછે એટલે તેનું રક્ષણ કરવાને હું ધર્મથી બંધાએલોછું. વિશ્વમાં આવા વચનપાલક વિરલાભ હશે. એ ખૂની પોતાના કબજામાં છે એવી તેણે પોતાના કાઈ વિશ્વાસુ માણસને પણ ખબર આપી નહીં.

રાત પડી. અંધારું થયું. તે શોકાકુલ અમીર તે ઐકાંતિક રથને ગયો. તે રૂપિયડેને આરડીમાંથી બહાર કાઢ્યો અને તેને ગદગદીત કંઠે આ પ્રમાણે કહ્યું—“અરે ખૂની, તને હવે હું શું કહું ? તે મને દારણ્ય દુખાવ્યા કર્યો. મારું જીવતર ઝેર કર્યું. મારો સંસાર ધૂળધાણી કર્યો. મારી જીંદગી બેભાન રૂપ કરી હવે મારા દુઃખથી પરિસ્રિમા. તને હું કયા શબ્દમાં કપકા આપું ? અરે અધમ, મારી જીભ ઉપડતી નથી,” એમ કહીને તે અમીર અતનો અમીર રડી પડ્યો. તેના નેત્રમાંથી ઓધારાં આંસુ વેહેવાં લાગ્યાં. તેની છાતી પાછી બરાબ આવી, અને બરાબ આવે એનાં કશી નવાઈ પણ નથી. જાતે દહાડે પોતાના તનુજનું ખૂન થયેલું જોતું એથી વજ ત્રેવી છાતીનાળો મનુષ્ય પણ કદી ધીરજ રાખી શકે નહીં. એ સભળીને-વિશેષ બપબીત થયેલા તે રૂપિયડે પૂછ્યું કે—“તમને એકાએક એવું તે શું મહાગારત સંકટ આવી પડ્યુંછે કે તેને માટે તમે આટલું બધું આર્કટ કરોછો ? ત્યારે તે અમીરે ડસડાં બરતાં બરતાં કહ્યું—“અરે પાતકી, અરે હતારા, તું જે માણસનો ઘાત કરીને અહીં નાશી આ-યોછું તે તો આરે પ્રિય પુત્ર હતો. મારા આનિવાર્ય શોક સંતાપનું મૂળ તું જ છે. બેભાન હવે

તને શું કરવું?" તે સ્વનિયંત્રના હવે તો પૂરેપૂરા હાજી ગગડી ગયા. તેને હવે પક્કી ખાતરી થઈ કે આ મુર અમીર હવે કદી પણ મને મારી નાખ્યા વિના રહેશે નહીં. હવે માફ આવી બન્યું પછી તે અમીર બોલ્યો કે "મારા પ્રિય પુત્રના ખુનીને મારી નાખવામાં મારે પાછું હાવું બેઠાએ નહીં, પણ તું ગગરાઈશ નહીં. મેં તને જીવાડવાનું વચન આપ્યું છે તેના હું ભંગ કરીશ નહીં. હું તારી કરણી સામું જોતો નથી, પણ મારા વચન સામું બેઠાએ જીવે, તું મારા આ બેગવાન ઘોડાપર ચાર થા, અને આ ઘોર અંધારાનો હાજી લેઈને અહીંથી જંગ નસાય તેમ નાશી જા. મારા પુત્રના ખૂન માટે તું ઈશ્વરના ગહા અપરાધી થયોછું પણ મારા વચનનો ભંગ કરીને તેનો હું અપરાધી થવા માગતો નથી. માફ વચન મથાર્થ પાળવાની ઈશ્વરે મને સન્માન આપી છે તે માટે હું ખરા અંતઃકરણથી તેનો આભાર માનું છું."

ફ્રાન્સ દેશનો જૉન રાજા.

"દેહ કરતાં વચનને વિશેષ મૂલ્યવાન ગણે એવા નરરત્ન વિરલ હોય છે."

આ રાજાને લાઠામાં પકડી, કેદી કરીને પ્રિન્સ એડવર્ડે તેને ઇંગ્લાંડમાં આણ્યો હતો, ત્યાં તે ચાર વરસ સુધી કેદીતરીકે રહ્યો. પછી ઇંગ્લાંડના રાજાએ તેની સાથે સલાહ કરવાનું સ્વીકાર્યું, અને તે માટે કેટલીક સરતો ઘડી કાઢી, તેમાં એક સરત એવી હતી કે એ રાજાને છોડી દેવા માટે ફ્રાન્સના રાજાએ ૪૦૦૦૦૦૦ સોનાનાં હોરો આપવી. આ સરત સ્વીકારવા ફ્રાન્સની પ્રજાને સમજાવવા જવા સાર જૉન રાજાએ ઇંગ્લાંડના રાજા પાસેથી આજ્ઞા માગી તે વખતે તેણે તે રાજાને વચન આપ્યું કે મારી રૈયત જો આ સરત સ્વીકારશે નહીં તો હું પાછો અહીં આવીને તમારો કેદી બનીશ.

પછી તેણે ફ્રાન્સમાં જઈને એ સરત કબૂલ રાખવાને પોતાની સમસ્ત પ્રજાને સમજાવવા માંડી, પણ લોકોએ તે ગાંધ્ય રાખવાની ચોખ્ખી ના પાડી. જૉન રાજાની જગ્યાએ બીજો કોઈ સાધારણ માણસ હોય તો તે પાછો શત્રુના તાબામાં જવાનું પસંદ કરે નહીં. વળી એ રાજાને તેના કેટલાંક સગાં રોડીઓએ પણ સમજાવ્યો કે તમે હવે હાથે કરીને પાછા કેદી

ખનવાને ન જાઓ, પણ તેણે તેવી નાલાયક માગણી ગાન્ય રાખવાની સાથે ના પાડી. તેણે કહ્યું કે મારે મારા વચનનો ભંગ કરવો નહીં જોઈએ. ગાણુસે વચનથી કરવા કરતાં મોતને વધારે પસંદ કરવું જોઈએ. એમ કહીને તે ખાછો ઇંગ્લાંડ ગયો, ત્યાં રાજકેદી બન્યો અને થોડા દિવસ જીવીને તેણે ત્યાંજ પ્રાણત્યાગ કર્યો. આ વચનપાલક રાજાનું નામ હતું પણ લોકો રંગદર્થી સંભારે છે. ધન્ય છે એને.

સારાસાર વિચાર.

ઝર્કસિસ.

ધરાની પાદશાહ હતો. એક વાર તેના એક માનીતા નોકરે તેની પાસે એક ગેરવાજબી માગણી કરી તે તેણે સ્વીકારી નહીં. એ નોકરને નારાજ કરવાની તેની ઈચ્છા નહોતી તેથી થોડા દિવસ વીત્યા પછી તેણે તે નોકરને પૂછ્યું કે—પેલી માગણી કરવાની તારી મતલબ શી હતી તે તું મને ખરેખર કહે. ત્યારે તેણે કબૂલ કર્યું કે એમ કરવાથી મને નાણાની અમુક રકમ મળે તેમ હતું તે સાંભળીને તે શાણા પાદશાહે તેટલું નાણું પોતાના ખજાનામાંથી મંગાવીને કહ્યું કે, આ પૈસા તું લે; તેથી હું કાંઈ ગરીબ થઈ જવાનો નથી, પણ તે જે અયોગ્ય માગણી કરી હતી તે જો હું અંગીકાર કરત તો મારી આખર ધણીજ ધરી જત. પૈસા જાય તેની મને પરવા નથી પણ મારે સદા સંભાળવું જોઈએ કે મહા મેહેનતે મેળવેલી મારી આખર પર પાણી ફરી વળે નહીં. તેના આ સારાસારના વિચારથી આપણે તેને સાબરશી આપીશું.

પતિવ્રતા સ્ત્રી.

ઠીરુ.

“ પતિને પ્રાણથી અધિક પ્રિય ગણે એજ પત્નિ.”

એ સાર્થકયુક્તના રાજા ડાયોનીશીઅસની બેન હતી. તે પોલીક્ષે-નેસ નામના પુરુષ સાથે પરણી હતી, એક વાર ડાયોનીશીઅસની સામે કે-

ટલાક લોકોએ જાળવેા કર્યો તેમાં પોલીક્ષેનેસ સામેલ થયો. અને રાજાની બીકથી ને નાશી ગયો, ત્યારે રાજાએ પોતાની બેન હીરદાને બોલાવીને ઘણી ધમકી આપીને કહ્યું કે, “ તારા ભરપારના નશી જતાની ખગર તે મને આગળથી કેમ કહી દીધી નહીં ? ” તે સાંભળીને હીરદાએ ધાગીજ દિંગતથી જવાબ આપ્યો કે—તું શું મને એવી નાલાયક સ્ત્રી સમજે છે કે તારા તર્ફની ફરજને માટે હું મારા પતિ તર્ફની ફરજ વિસરી જઈ ? તું શું મને એવી એકજપેટી સ્ત્રી જાણે છે કે માન પ્રિય ક્રમના નાસબાગના ફટમાં હું તેની બાગીદાર નહીં થઈશ ? તું જો મારા વિષે એમ ધારતો હોય તો તે તારી મોટી બૂલ છે. મારે પણ મારા પતિ સાથે નાશો જવું જોઈએ પણ તેમ હું જઈ શકી નથી તેનું કારણ એટલું જ છે કે એ વિષે હું આગળથી જાણતી નહોતી. ડાચોનીશીઅસની બેન તારાં જોળખાવા કરતાં નાશી ગયેલા પોલ્ક ક્ષેનેસની પતિતરીકે જોળખાવું હું અત્યુત્તમ માનું છું. આ જગાળથી નાજ તેમજ તેના દગ્ગાંઓ જાણ પ્રસન્ન થયા અને તે બાદ જીવી ત્યાસુધી તેઓ તેને ઘણું માન આપતા રહ્યા. હીરદાનું પતિવ્રત અને તેની દિંગત આપણા મનમાં સારી અસર કર્યા વગર રહેતા નથી.

પતિના સુખે સુખી અને દુઃખે દુઃખી એજ સાધવી સ્ત્રીઓનો ધર્મ છે પતિને જાન નેટલી મદદ આપવી, દુઃખમાં દિક્ષારો દેવા અને તેની સાથે રાદા સતોષથી વસતું એજ સમજી સ્ત્રીઓનું કર્તવ્ય છે. એવી સ્ત્રીઓથીજ સંસારની ઉન્નતિ થવાની આશા રાખી શકાય. વિપતિ પડ્યા છતાં એવી સ્ત્રીઓના પ્રેમમાં ન્યૂનતા નજરે પડતી નથી. દંપતીએ અરરપર વિશુદ્ધ પ્રેમ રાખવા જોઈએ. કુવર્તન પાપ ને પશ્ચાતાપનું મૂળ થઈ પડે છે. દંપતીની એકતા એજ સંસારમાં સર્વોત્તમ સુખ મનાય છે. પ્રેમ એજ સુખનો પાયો છે. જ્યાં પ્રેમ નથી ત્યાં સુખ પણ નથી; પ્રેમના પ્રજાવેજ દુઃખનામેશ અવધાર આમે છે. હીરદાએ પોતાના પતિ તર્ફનો શુદ્ધ પ્રેમ પ્રસિંગ કર્યો તે માટે આપણે તેણીને સાદાશી આપીને આ વિષયની સમાપ્તિ કરીશું.

મારું કથન કબૂલ કરે તો હું તમને કહીશ કે

વાંચવા લાયક વાતો

ખરીદ કરનારની યાદીમાં તમારું નામ ગોંધાયો. એ પુસ્તક હું છપાવુ છું. જેવું એનું નામ છે તેવાજ તે ગ્રંથના ગુણ પણ છે. વિદ્યાસ આપતો હોય તો અમુક પ્રતોને મારે સહી કરી મોકલો. નમુના નિરખવો હોય તો આ પ્રમાણિક જુઓ. વધારે વિગતની જરૂર જણાય તો હન્ડબીસ મંગાવજો દોઢરો કેપડાં ખરી ખેલેલી નીતિની વાતો વાંચો અને નરો લગભગ ૩૦૦ પૃષ્ઠનું દગદાર પુસ્તક. આગળથી રાજનાર પાસેથી એક પ્રતનો એક રૂપિયા. પોસ્ટેજ જરૂર વાગીથી દોઢ રૂપિયા.

— ના — પાસે મંગાવવા માટે —

પાતંજલ યોગ દર્શન.

ગુર્જર ભાષ્ય સહિત. રચના:—ગદાશય નથુરામશર્મા.

તેજા ૭. ૬૬૧ ૬૦. રૂપિયા પોસ્ટેજ માફ.

મંગલાર—પુરુષોત્તમ કાહાનજી ગાંધી.

સાંખ્ય દર્શન.

ગુર્જર ભાષ્ય સહિત. રચના:—ગદાશય નથુરામશર્મા.

છપાયછે. આગળથી રાજનાર પાસેથી દર પ્રતનો કકત રૂપિયા. પ્રમુદ છતાં પછી આદક થતાર પાસથી દર પ્રતને સત્રા રૂપિયા પડશે.

પ્રગિદ્ધકાર—લીંગડી તથા પુરુષોત્તમ કાહાનજી ગાંધી

માસિક સાર સંગ્રહ અને સુબોધ પ્રકાશ.

એ આપાનિયું પ્રતિભાસે પ્રગટ થાયછે. વિષયો રમૂજ અને વાંચવા, વિચારવા યોગ્ય આવેછે. વાર્ષિક લવાજમ એક રૂપિયા. પોસ્ટેજ મફત.

પુરુષોત્તમ કાહાનજી ગાંધી.

લીંગડી અથવા જુનામદ.

